

ПАРЛАМЕНТЫН СЭТГҮҮЛ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЭЛ НИЙГЭМ ОЛОН НИЙТИЙН САНАА БОДОЛД НӨЛӨӨЛӨХ НЬ

Б.Болд-Эрдэнэ*

*МУИС-ийн Сэтгүүл зүй, олон нийтийн харилцааны тэнхимийн профессор, доктор (Ph.D)

Түлхүүр үг: улс төрийн мэдээлэл, парламентын сэтгүүл зүй, олон нийтийн харилцаа

Нийгмийн эрх ашигт үйлчлэгч дэг журам түүний бодит оршихуй болсон хэм хэмжээний (хууль, зарлиг дүрэм) дээдлэл болон эдгээрээс үүдэн хэрэгжих эрх мэдлийг хуваах зарчимт засаглалын тогтолцооны бүрэн дүүрэн хэрэгжилт гэсэн гурвалын цогц орчинд парламентын сэтгүүл зүйн үүрэг, үнэ цэнийг үнэлэн дүгнэх учиртай. Тиймээс ч асуудлыг нийгэм хэмээх ойлголтоос эхлэх үзэх нь зүйн хэрэг.

Нийгэм хэмээх ойлголт хүний мөн чанар болох бусадтайгаа хамт байх, тэдний дэмжлэг үнэлэлт дүгнэлтээр өөрийгөө болоод цаг үе, нөхцөл байдлаа ойлгох, адилсах даган дуурайх түүгээрээ сэтгэл ханах, амар амгалан хийгээд нэр хүндийг олох сэтгэлгээ, сэтгэлзүйтэй уг холбоотой. Оюун ухаан, төгс байдлыг эрхэмлэх үзэл санаа эсхүл хувиа хичээх, эрх ашгаа дээдлэх, бүхнийг эзэгнэх гэсэн дүр төсөөлөл нь ч хүний нийгмийн “тулгуур өгөгдөл” мөн. Өөрөөр хэлбэл хүний хүсэл зорилгыг хангахад нийгэм үйлчлэх ёстой ба зөвхөн ийм нөхцөл, итгэлцэл дээр хүн өөрийнхөөрөө оршин тогтнож, хөгжин дээшилж, эрдэм мэдлэг, бүтээлч

чадвар, хүч чармайлтаа дайчилдаг. Мэдээж ийм хүний оролцоо ухаан бүтээлд тулгуурлан нийгэм хөгждөг жамтай. Хүн төрөлхтний бий болгосон бүхий л соёл иргэншил, мэдлэг, шинжлэх ухаан, оюунлаг бүхэн хүнээс түүний мөн чанар, онцгой чадвар, чадавхаас үүдэлтэй. Тэхлээр хүний төрөлх, бурхнаас заяагдмал чанарыг өвлөн үлдээх нь нийгмийн, соёл иргэншлийн зорилго болоод үр дүн нь байж таарна. Нийгэм бол зүгээр нэг хүмүүсийн бөөгнөрөл, улс төрийн сонгуулийн уриа лоозонгийн тодотгол, нэр үг төдий зүйл биш, хүн гэгч зөвхөн хоол хүнс, дулаан оромжоор сэтгэл ханадаг нэгэн бус аа. Нийгэм хэмээх “хүч, нөлөө” бидний бусадтай харилцах, бусдыг ойлгох үе эгшинд оршиж, дэг журам, хэмжээний үй олон үзэл, үйлдэл, эрхшээлийн нэгдэлд эмхлэгддэг нэг бодлын мөнхийн төгс бүхний өмнө аргагүйдсэн хүний аврал, нөгөө бодлын хүний өөрийнхөөрөө байх, бүгдийг эзэгнэх эрмэлзэл хүслийг хязгаарлагч дарангуйлал юм. Ийнхүү нуршихын учир нь нийгмийн харилцааны ямар ч хүрээг (тухайлбал парламентын сэтгүүл зүй) үнэлэн цэгнэж, үг тайлбар хийхэд хүний мөн чанараас асуудлын гол цөмийг эрэлхийлэх ёстойг, өнөөгийн сорилт бэрхшээлийг давахад түүний уг эх сурвалжаас

хариулт, шалтгааныг эрэлхийлэх энгийн үнэнийг нээдгийг өгүүлэх гэсэн юм. Тэгэхлээр нийгэм хүнээс эхэлдэг, хүнээр төгсдөг бол хүн нийгэмдээ л өөрийнхөөрөө байж, өөрийнхийгөө хязгаарлуулж түүгээрээ хөгжин өөрчлөгддөг байх нь. Энэ бол хүнд нийгэмших мөн чанар төрөлхөөсөө байдаг шиг нийгмийн хөгжил оршихуйд хүний хүчин зүйл зайлшгүй гэсэн үг. Монголын нийгмийн мөн чанар ч монгол хүний зан сэтгэхүй, үнэлэмж, амьдралын хэв маягтай холбоотой.

Тиймээс нийгэм нь оюун ухаант хүний бүтээл учир өөрийн дэг журам (хууль, зарлиг, өршөөл шийтгэл) эрэмбэ зиндаа (удирдагч, дагагсад) үнэлэмжийг (ертөнцийг үзэх үзэл, шашин) бий болгон, цаг үе, нөхцөл байдалдаа зохицуулан басхүү аюул мөхөл, сэргэлт өөрчлөлтийг тээж ирсэн хэрэг. Энэ бүхэнд ч харилцаа улам бүр өргөжин гүнзгийрч, олон талт болон, хүнийг ч тэр, түүний бүтээл нийгмийг ч тэр эрхшээн эзэгнэх болсон. Тэгээд ч “хүнийгмийн эзэн үү”, “нийгэм-хүний эзэн үү” гэдэг асуудал үүдсэн байх.

Хүн бол “харилцааны амьтан” нийгэм гэгч харилцаанд эрхшээгдэгч. Ийнхүү үргэлжлүүлбээс харилцаа нь ямар нэгэн дэг журам (парламентат ёс) хэм хэмжээгээр (хууль, дүрэм журам, гэрээ) сая бодит зүйл болох нь тодорхой юм. Тодруулбал харилцаж байна гэдэг нь тодорхой дэг журмыг бий болгох, хадгалахын төлөөх үйл хэрэг ба түүнд хүрэх, бодит арга хэрэгсэл нь хэм хэмжээ гэсэн үг. Хүн төрөлхтний эрт үед л гэхэд аман харилцаа ноёрхож байгаль дэлхий, амьтдаас шууд эрхшээлт сүсэг бишрэлийн итгэл нөлөөнд (дэг журам) захирагдсан зан үйлийн хэм хэмжээт (тахил өргөх, цээрлэх ёс) нийгэм, харилцааны түүхийг бүтээсэн.

Эндээс нийгэм болоод харилцаа нь нэг зоосны хоёр тал, хүний мөн чанарын “бусадтай байх ба бусдаас хараат бус” оршихуйн үр болох нь тодорхой.

Гэхдээ харилцааны онол сэтгэлгээний томоохон төлөөлөгч Харолд Лассуэл нийгэмч чанар, соёл, уламжлалын талаас харилцааны үүргийг “Хэн- Юуны тухай- Ямар хэрэгслээр- Хэнд- Ямар зорилгоор”¹ гэсэн загварт үндэслэн тодорхойлсон нь энгийн боловч чухал үндэслэлийн эхлэлийг тавьсан юм. Энд хэн гэдэг нь мэдээлэгч буюу харилцааны чиглэл хандлага, үр нөлөөний асуудлыг, юу гэдэгт агуулга мэдээллийн үүрэг, шинж чанарыг, хэрэгсэл гэхэд арга хэлбэр түүний хэрэглээний орчныг, хэн буюу мэдээлэл хүртэгч, хэрэглэгчийн байр суурийг, зорилго дор үр нөлөө, эргэх холбоог авч үзсэн байгаа юм. Парламентын сэтгүүл зүйн хувьд мэдээлэгч нь харилцааны үйл явц, чиглэл талаас гишүүд, харин нийгэм, олон нийтийн хувьд сэтгүүлчид ОНМХ байдаг. Тиймээс юуны өмнө парламентын мэдээлэл харилцааны үр нөлөө нь гишүүдийн цаг үе, нийгмийнхээ үзэл санааны лидер байх эсэхээс хамаарна. Мэдээж бас тэдний нэр хүнд, ёс суртахууны манлайлал байж сая олон нийтийн санаа бодол, итгэлийг дагуулна. Харин сэтгүүлчийн хувьд нийгмийн эрх ашиг санаа бодлыг илэрхийлэгч байж сая хүлээн зөвшөөрөгдсөн мэдээлэгч болно. Түүнчлэн бодит үнэн, тэнцвэртэй, эх сурвалж тодорхой, мэдээллийг хүргэх нь сэтгүүлчийн үүрэг зорилго болно. Энэ бүхэн ч нэгдэж, парламентын мэдээлэл харилцааны бодит эрх, засаглал нийгэмд оршин тогтноно.

Агуулгын хувьд ч “парламентат төвт” нийгмийн үзэгдэл, үйл явдлын баримт, тайлбар, дүгнэлт байхын сацуу гол чухал, олон нийтийн мэдэх ёстой

мэдээлэл эсэхээр үнэлэгдэнэ. Хэрэгслийн талаас телевиз үйл явдлын “Яаж”, радио “Юу”, сонин хэвлэл “Яагаад” гэсэн асуултад хариу өгөх энгийн томъёоллоор мэдээллийнхээ хэлбэр илэрхийллийг бүтээнэ. Тодруулбал, телевизийн мэдээлэлд дүр, үйл явдлын орчин, өрнөл, хөдөлгөөн чухал бол, радиод дуу чимээ, хөгжим, үг ярианы өнгө, хэмнэл, харин сонинд баримт тоо, мэргэжилтний тайлбар, шинжлэх ухааны дүн шинжилгээний уялдаа холбоо зэрэг нь сэтгүүлчийн бүтээлийн үнэт чанар болно. Мэдээллийг хүртэгч хэрэглэгчийн талаас парламентын мэдээлэл нь сонгогчдод бус харин иргэн, нийгмийн гишүүн, татвар төлөгч гэсэн хүрээ бүлэгт хандах зүгээ зүгээ барих ёстойг тэмдэглэе. Үнэхээр парламентын гишүүний дахин сонгогдох, олон нийтэд таалагдах, дуулиант мэдээлэл хийх үйлдэл, үг яриа нь парламентын ч, сэтгүүл зүйн ч үүрэг зорилго бус билээ. Парламент нь хуулиар дамжуулан улс орон, нийгмийн хөгжлийн орчин нөхцөл, боломжийг нээх, тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулах бодлогыг гаргах харин сэтгүүл зүй нь мэдээлэх, нийгэм, цаг үеийн сорилт болж байгаа асуудлыг нээх үүрэг зорилгынхоо “огтлолцол”-д нэгдэн нийлэх учиртай. Харин харилцааны үр нөлөөг өргөн хүрээнд, парламентын түүх, нийгмийн дэг журам, хэм хэмжээний мөн чанараас эрэлхийлэх нь зүйтэй.

Тэгш эрх, бүх нийтийн эрх ашиг сонирхлын төлөөлөл, хүний төрөлх эрхийн дээдлэлийн төлөөх нийгмийн дэг журмын хэлбэр болж анх үүссэн Английн парламент нь эзэн хааны дангаар ноёрхох эрх мэдлийг хязгаарлагч хүчний үүргийг түүхийн урт удаан хугацааны туршид гүйцэтгэж иржээ. Ийнхүү төрийн тогтолцооны амин чухал үүрэг болох эрх мэдлийг тэнцвэржүү-

лэгч тогтолцоо болж төлөвших явцдаа парламент нь нийтээр даган мөрдөх хууль, хэм хэмжээг тогтоох анхдагч эрхийг бүр XIII зуунд, хоёр танхимт бүтцээ XIV зуунд, үүнээс хоёр зууны дараа XVI хууль тогтоох эрх мэдлээ бүрэн олж авчээ. Гэхдээ парламент үзэл бодлын эрх чөлөөг хүлээн зөвшөөрөх хүртлээ олон эсэргүүцэл, бэрхшээлийг даван, түүхийн урт замыг туулсан.

Гүн ухаантан, нийтлэлч Жон Мильтон 1649 онд “Ван хийгээд магистрантуудын албан тушаалын тухай” улс төрийн шогтоо хаад ноёд зөвхөн Бурханы өмнө тайлагнадаг гэсэн үзлийг эрс няцааж, ийм тохиолдолд хууль цааз бол хоосон үг гээд ван ард түмнийхээ өмнө тайлагнах үүрэгтэй, ард түмэн ванг дуртай үедээ огцруулах эрхтэй гэсэн санааг дэвшүүлсэн байна. Тэрээр “Герөг, ромчууд дарангуйлагчийг шүүх хуралгүй устгахыг хууль ёсны төдийгүй, баатарлаг үйл хэрэг гэж үзэж, ард нийтээрээ сайшааж, цэцэг титмээр шагнадаг тухай сурвалж бичгүүдэд өгүүлсэн байдаг. Хууль зөрчсөн хэнбэгуайг ч болов хууль өмгөөлөх, хамгаалах ёсгүй нь зүйд нийцнэ”² гэж бичжээ. Мөн улс төрийн тэгш эрхийн төлөө тэмцэгч сөрөг хүчний манлайлагч, ард түмний дунд «эрх чөлөөт төрсөн Жон», «чөлөөт Жон» хэмээн алдаршсан Жон Лильбёрн (1614-1657) 1649 онд нийтлүүлсэн “Английн Шинэ гинжний хоёрдугаар хэсэг буюу Бүгд найрамдах улсын тогтворгүй хийгээд аюултай байдлын тухай гунигт төсөөлөл” хэмээх улс төрийн шогтоо төрийн эрхийг авсан цэргийн хүчнийхэн “юуны түрүүнд харгис хатуу арга хэмжээгээр хэвлэлийн амыг хааж, дараагаар нь биднийг элдэв төрлийн хов мэдээ, гүжир гүтгэлгээр булсан. Төр барьж буй

офицерууд эрх чөлөөний тухай ярих юм. Гэтэл эрх чөлөөт бүхий л ард түмний эрх чөлөөний хамгийн бодит илрэл болсон хэвлэлийг хаачаад тэд ямар эрх чөлөөний тухай ярих гэсэн юм?» гэж бичиж байжээ.

Улмаар 1688 онд “Алдарт хувьсгал” ялсан нь Англид урьдчилсан хяналтыг устгах нөхцөлийг бүрдүүлжээ. Энэ нь протестант шашинтай англичуудыг католик шашинд эргүүлэн оруулах гэсэн II Яков вангийн (1685-1688 онд төр барьсан) урагшгүй бодлогын үр дүн байлаа. Энэ хувьсгалаар Стюарт удмынхан Англид хаанчлахаа больж, II Яковын хүргэн, Нидерландын захирагч III Вильгельм Оранж (1688-1702 онд төр барьсан) вангийн сэнтийд заларсан юм. «Алдарт хувьсгал»-ын түүхэн ач холбогдол бол ван хаанчилдаг атлаа төрийн эрх барьдаггүй Их Британийн өнөөгийн үндсэн хуульт хаант засаглалыг тогтоосонд оршино.

1 689 онд «Эрхийн тухай билль»-ийг баталж, 1685 онд II Яков вангийн баталсан «Хяналтын тухай хууль»-ийн үйлчлэх хугацааг 1694 онд сунгаагүйгээр Англид урьдчилсан хяналтыг устгажээ. Үүний үр дүн тэр даруй мэдрэгдээгүй ч Томас Маколейн тэмдэглэснээр III Вильгельм вангийн хаанчлалын үеийн хоёрдугаар хагаст түүн рүү довтолох нь эхний үетэйгээ харьцуулахад зөөлөрсөн аж. Энэ бол хэвлэлийн эрх чөлөөнд улс төрийн хэвлэл аажим аажмаар дасаж эхэлсний жишээ юм. Энэ талаар Т.Маколей: «Засгийн газрыг шүүмжлэх нь угаасаа буруу зуршил мөн. Учир нь засгийн газрыг шүүмжилснээр хууль зөрчих зуршил тогтдог. Утгагүй ч гэсэн хууль зөрчих нь хүмүүсийг эх захгүй болгодог. Гаалийн хууль хэчнээн утгагүй байсан ч дамын наймаачин бол луйварчин мөн»

гэж бичсэн байдаг. Энэхүү түүхэн баримтаас тунгаавал өнөөгийн Монголын парламентын гол сул тал болох шийдвэр хуулиа буцаах, олон дахин шинэчлэх зөрчих, хандлагын уг шалтгаан нь төрийн бие даасан бус, олон нийтийн санаа бодолд хэт хөтлөгдөх зүй бус үзэгдэлд харин сэтгүүл зүйн хувьд хэт үгүйсгэл туйлшралд автах, дуулиан шуугиан хөөцөлдөх хандлагад оршин байгаа юм.

Ийнхүү 1688 оны хувьсгалын дараагаар газрын том өмчид түшиглэсэн хуучин язгууртнууд ба аж үйлдвэрийн шинэ хөрөнгөтнүүдийн хоорондох улс төрийн тохиролцоо, харилцан хийсэн буултын үр дүнд хуучин ба шинэ институтууд зэрэгцэн оршиж, энэхүү зөвшилцлийг Үндсэн хууль нь ч тусгаж хөгжсөн гэдэг. Нийгмийн гэрээ болсон Үндсэн хуулиар хувь хүний эрхийг төрийн дарангуйллаас хамгаалах, эрх мэдлийг нь хуулиар хязгаарлагдах болсон нь том дэвшил байв. Ер нь эрт үеэс английн төрийн онол, сургаалын гол үзэл санаа нь хааны ноёрхол бус харин эрхийн ноёрхлыг дээдлэх, түүнийг хуульчлах, сахиулахад оршиж байв. Тиймээс өрнөдийн улс төр судлалын нэр хүндтэй судлаач Ф.Фукояма английн төрийн мөн чанарыг хууль дээдлэх зарчимд, Хятадынхыг хүчирхэг төрийн тогтолцоонд, энэтхэгийнхийг шашны нөлөөнд буй хэмээн үзсэн нь бий. Энэхүү парламентын тогтолцооны түүх нь өмнө өгүүлсэн нийгмийн амьдралыг зохицуулах дэг журам, түүнийг хангагч хэм хэмжээ болоод энэ бүхнийг нэгтгэгч хүсэл зорилго нь хуулийн ноёрхол болсноор улс орны хөгжил өөдлөн уруудах эсэхийн шалтгаан байдгийг нотолж буй хэрэг. Нөгөө талаар нийгмийн харилцаа нээлттэй, ил тод, бүхэнд ойлгомжтой байхын сацуу үзэл

санааны лидер, шинэчлэгчдийн “индэр” байх боломж нөхцөлийг хангах нь парламентын тогтолцооны мөн чанар болохыг тодотгож байна.

Үнэхээр хүн төрөлхтний нийгмийн харилцаа, эрх мэдлийн шинэчлэлт хөгжлийн үр дүн нь парламентат ёс мөн. Парламентат ёс нь юуны өмнө төлөөлөл болоод түүний хууль тогтоох (нийгмийн дэг журам, хэм хэмжээг тогтоох) халдашгүй, хүлээн зөвшөөрөгдсөн байгуулал хоёрдугаарт эрх мэдлийн хуваарилалт, түүнд тулгуурласан хяналт, итгэлцлийн нийгмийн гэрээ, гуравдугаарт нийгмийн амьдрал харилцааны бүхий л хэм хэмжээ, өдөр тутмын дэг журмыг хүртэл тогтоодог байнгын, тэргүүлэгч тогтолцоо болон төлөвшсөн байдалд оршдог. Тиймээс ч шинэ үеийн “Үндсэн хууль”-ийн үзэл санааны лидер, профессор Б.Чимэд “Парламентат ёс гэдэг бол зөвхөн хууль гаргах биш, хуулиар улс орны амьдрал, хөгжлийг жолоодох тогтолцоо билээ”³ гэж тэмдэглэсэн нь бий.

Хууль бол нийгмийн хөгжлийн хамгийн дээд ололт хэмээн төсөөлөн, дэг журам, хэм хэмжээний хүлээн зөвшөөрөгдсөн итгэлцлийг хадгалагч, хүний мөн чанар, зайлшгүйг хөхиүлэн дэмжигч бүх нийтийн гэрээ, зарчмын бодит хэрэглэгдэхүүн болохыг зөвшөөрвөөс эрх мэдлийн хуваарилалт нь

парламентат ёсны “амин сүнс” билээ. Учир нь хууль, эрх зүйн хэм хэмжээг бодит зүйл болгоход төрийн эрх мэдэл, засаглалын хуваарилалт түүнд тулгуурласан олон нийтийн хүлээн зөвшөөрч, итгэн дээдэлсэн ухамсар шийдвэрлэгч үүрэг нөлөөтэй. Тиймээс сэтгүүл зүй тэр дундаа парламентын мэдээлэл харилцааны үндсэн үүрэг нь олон нийтийн эрхзүйн ухамсрыг төлөвшүүлэх ингэх-

дээ хуулийг дээдлэх, төрд итгэх санаа бодлыг бий болгох явдал юм. Энэхүү үйл зорилго нь парламентын ч, мэдээллийн хэрэгслийн ч аль алиных нь эрхэмлэн үзэх, нэгдэн нийлэх үнэт зүйл билээ.

Парламентат ёсонд “Үндсэн хууль”-ийг сахин хамгаалах, нийгмийн амьдралын дэг журмын бодит хүч болгох, эрх мэдлийн хуваарилалтыг нийгмийн бүхий л түвшинд хэлбэрэлтгүй ханган, алдаа завхрал бүхнийг засан шинэчлэх болон эдийн засгийн “эрүүл”

жам ёсны хөгжлийн нөхцөл боломжийг хангах, эрх баригчдад хариуцлага тооцох, шударга ёсыг дээдэлсэн зарчмыг улс орны өдөр тутмын байнгын үйл хэрэг болгох томоохон үйл, зорилго багтана. Парламентын төлөвшил, цаашдын хөгжилд ч сэтгүүл зүйн үүрэг, нөлөө онцгой бөгөөд үүнд нэн ялангуяа гишүүдийн сахилга бат, хариуцлага болон хууль санаачлах, батлах, сайжруулах үйл явц, нийгэмд тайлагнах

УИХ-ын өдөр тутмын мэдээллээс, бодлого зорилгын үнэлэлт, тайлбар хүртэлх парламентын сэтгүүл зүйн агуулгын шалгуур, байр суурийн хэм хэмжээ нь хууль тогтоох эрх мэдлийн үүрэг нөлөөний үр дүн, бодит байдалд орших ёстой. Үүний цаана төрийн удирдлага, үйл ажиллагааны үр ашиг, нэр хүнд, ардчилсан байх эсэх төдийгүй цаашдын хувь заяа ямар болохыг түүний цөм болсон парламентын чадавх, ажлын үр дүнгээс шууд хамаарна гэсэн “том” үүрэг, дүгнэлт агуулагдаж байгаа юм

түүнчлэн хууль тогтоох бай-гууллагын нэгдмэл, тогтвортой, нэр хүнд бүхий үнэлэмж бүхий дүр төсөөллийг (стереотип) төлөвшүүлэх зэрэг асуудал онцгой анхаарах ёстой болой. Өөрөөр хэлбэл парламентын бодит эрх мэдэл, засаглал нь нийгэмд түгээж буй мэдээлэл, харилцаа түүний хэрэгсэл индэр болох парламентын сэтгүүл зүйгээс ихээхэн хамаарал холбоотой байдаг гэсэн үг.

Тиймээс ч профессор Л.Бямбаа “Гагцхүү ухаалаг хууль гаргадаг чадварлаг бүтээлч парламент, хуулийг гарцаагүй биелүүлдэг туйлын ажилсаг гүйцэтгэгч Засгийн газрын шаталсан тогтолцоо, хүн ба хуулийг ёсоор хамгаалдаг хоёр нүүргүй хүчтэй шударга шүүх хийгээд хууль зүйн хүчтэй механизм байвал иргэд маань хамгаалагдаж, түүнд боловсорч хуулиа ухамсрын үндсэн дээр биелүүлнэ”⁴ хэмээн онцлон тэмдэглэсэн нь парламентын сэтгүүл зүйн үүрэг зорилгын хандах зүг хэмээн үзэх хэрэгтэй. Үнэхээр ч УИХ-ын өдөр тутмын мэдээллээс, бодлого зорилгын үнэлэлт, тайлбар хүртэлх парламентын сэтгүүл зүйн агуулгын шалгуур, байр суурийн хэм хэмжээ нь хууль тогтоох эрх мэдлийн үүрэг нөлөөний үр дүн, бодит байдалд орших ёстой. Үүний цаана төрийн удирдлага, үйл ажиллагааны үр ашиг, нэр хүнд, ардчилсан байх эсэх төдийгүй цаашдын хувь заяа ямар болохыг түүний цөм болсон парламентын чадавх, ажлын үр дүнгээс шууд хамаарна гэсэн “том” үүрэг, дүгнэлт агуулагдаж байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл, парламент үүргээ биелүүлж, нийгмийн хөгжил дэвшлийн зорилгод үйлчилж чадваас сэтгүүл зүй ч эрх нөлөө бүхий харилцаа байна гэсэн үг. Тиймээс улс төрийн соёл, ёс суртахуун, төрийн нэр хүнд, итгэлцэл нь мэдээллийн нөлөө үнэ цэнийг тодорхойлно, үгүй бол аль

аль нь хүч боломжоо үгүй хийнэ. Өнөөдөр бид ийм эмгэнэлт хямралын жишээг Киргизийн төрийн уналт, нийгмийн ужигт хямралын үйл явдлаас харж болно.

Парламент ба сэтгүүл зүйн харилцан холбоотой, нэгэн зорилготой нийгмийн амьдралыг чиглүүлэгч тогтолцоо байхын учир шалтгааныг олон эшлэл тайлбараар нотолж болно. Тухайлбал, Олон улсын парламентын холбооны Ерөнхийлөгч Пьер Фердинандо Касинийн “...парламент бүрд зайлшгүй байх таван гол шинж чанар нь төлөөллийг хангах, ил тод байх, нэвтрэх ба харилцах боломжийг нээх, тайлагнах, үр нөлөөтэй байх” хэмээн онцлон тэмдэглэсэн шалгуур нь ч шууд болон дам утгаараа парламентын сэтгүүл зүйн үүрэг, зорилготой холбоотой. Мөн италийн улс төрийн онолч Норберто Боббиогийн томъёолсноор “амлалт, ажил хэргийн зөрүүний талаар сэтгэл алдрах нь ардчиллын аливаа байгуулалд байнга оршсоор өдгөө ирсэн байж ч болох юм. Гэхдээ л ардчилсан орнуудад ... энэ ялгаа улам бүр хурц болж байна. Энэ парадоксыг арилгахад парламент гол үүрэгтэй. Ардчиллын гол байгууламж болохын хувьд, парламент нь ард түмний хүсэл зоригийг илэрхийлж, ардчилал тэдний хэрэгцээг зүй ёсоор мэдэрч, өдөр тутмын амьдралд нь тулгарч буй хамгийн хүнд бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэхэд тусална гэсэн иргэдийн хүлээлтийг тээх ёстой. Нийгмийн бүхий л олон янз байдлыг төлөөлж сонгогдсон байгууллагын хувьд, парламент нь янз бүрийн бүлэг, иргэдийн сонирхол, хүлээлтийг яриа хэлэлцээ, зөвшилцлийн ардчилсан арга хэрэгслээр зохицуулахад онцгой үүрэг хүлээнэ” гэж үзсэн нь ч сэтгүүл зүйн өнөөгийн сорилтыг тодорхойлж буй хэрэг.

Гэхдээ парламентын мэдээллийн орон зайн бүх “сайн муу”-г хууль тогтоох байгууллагатай холбон үзэж болохгүй. Мэдээллийн хэрэгслийн эдийн засаг, санхүүгийн хараат байдал түүнээс үүдэх сэтгүүлчдийн цалин хөлс, орлогын бага төвшин зэрэг нь аль ч хөгжиж буй улс орны оюун санаа үзэл бодлын ертөнцийг буртаглагч бодит хүчин зүйл болоод байна. Мэдээллийн хэрэгслийн санхүү эдийн засгийн байдлаас шалтгаалан нийгмийн ургалч үзэл, үзэл бодлын тэнцвэрт байдал бэрхшээл сорилтод өртөж байгаа нь нууц биш. Тодруулбал, олон нийтийн өмчлөл бүхий хэрэгслийн хувьд засгийн газар эсвэл эрх баригч намын хяналт эрхшээл гол асуудал болж бөгөөд шүүмжлэл, сөрөг байр суурийг “тойрдог” эсхүл “дардаг гэм буй. Харин эздийн өмчлөл бүхий салбарын хувьд нэг талаас популизм, нөгөө талаас чинээлэг, эрх дарх бүхий давхаргынхны сонирхлыг хамгаалах байр суурь олон эшт үзлийг үгүйсгэдэг. Жишээлбэл, ОУСХ-ны сэтгүүлчдэд зориулсан нэгэн гарын авлагад: “Хэвлэл мэдээлэл гэдэг бизнес боловч дан ганц бизнес биш юм. Сэтгүүлч бүхэн нийгмийн өмнө хариуцлага хүлээдэг. Учир нь сэтгүүлчид зах зээл, ардчилал хоёрын торгон зааг дээр ажилладаг”⁵, “хэвлэл мэдээллээр гарсан ердийн мэдээ, өгүүлэл тайлбар, ярилцлага зэргийг хүмүүс реклам сурталчилгаанаас илүү итгэж хүлээн авдаг. Гэтэл далд сурталчилгаа нь энэхүү итгэлийг ашиглан олон нийтийг төөрөгдүүлж, хууран мэхэлж байгаа хэрэг юм”⁶ гэж онцлон тэмдэглэснийг зориуд сануулахыг хүсэж байна.

Бүр 1947 онд Роберт Хатчинсийн толгойлсон судлаачдын гаргасан “Хэвлэлийн чөлөөт байдал ба хариуцлагын тухай” илтгэлд “шинэ технологийн хэрэглээг дагасан үйлд-

вэрлэлийн давуу тал нь мэдээлэл харилцааны төвлөрөл монополт байдлын үндсэн шалтгаан болж байна”⁷ хэмээн тэмдэглэсэн нь бий. Мөн мэдээллийн нийгмийн тэргүүлэх онолч Герберт Шиллер “... үндэстэн дамжсан томоохон компаниудын “дэлхийн зах зээлд нөлөө бүхий байр суурийг эзлэх, тийм боломжийг бий болгоход ... өрнөдийн томоохон мэдээллийн үйлдвэрлэгчид юуны өмнө технологийн давуу талаа хадгалж ... улмаар дэлхийн мэдээллийн шинэ орон зай дэг журмыг тогтоож байна”⁸ гэжээ. Ийм үг үзлийг Юрген Хабермасын ХХ зуунд мэдээллийн хэрэгслийн технологи, хөрөнгө оруулалтад үндэслэн нэгдсэн монополт байдал нь нийгмийг үнэн бодит мэдээллээр хангах “үндсэн, чухал үүргийг улам бүр бүхэгдүүлж байна”⁹ гэдэг ч юм уу эсвэл судлаач Кришан Кумарын “төр эсвэл арилжааны зорилго гэсэн хоёрхон туйлд дэлхийн мэдээллийн тогтолцооны ерөнхий дүр зураг тодорхойлогдож байна”¹⁰ гэсэн дүгнэлтээс харж болно. Энэ бол мэдээллийн хэрэгслийн тэр дундаа телевиз, интернэт зэрэг шинэ хэрэгслийн эзэмшлийн хүрээнд гарч буй төвлөрөл, техник технологийн хөрөнгө оруулалтад “тойрсон” монополт байдал болой. Асуудлын гол үндсэн хүчин зүйлийг ийнхүү онцлох нь ч онол, практикийн ч ач холбогдолтой. Өнөөгийн бодит байдалд шууд, дүгнэлт хийвэл олон нийтийн ухамсар, иргэдийн үзэл бодолд хэвлэл мэдээллийн нөлөө чухал, “ус агаар” мэт хэрэгтэй болохын хирээр цөөн тооны хөрөнгө мөнгө, эрх мэдэл бүхий явцуу хүрээний эрх ашгийг хамгаалсан зохион байгуулалттай мэдээллийн нэгдэл түүний үйл ажиллагаа өсөн нэмэгдсээр байгаа юм. Энэ нь мэдээллийн хэрэгслийн эзэмшлээр дамжин нийтлэл, нэвтрүүлгийн бодлогод шууд болон шууд бус байд-

лаар нөлөөлж буй ерөнхий төлөв, эрх ашиг сонирхлын явцуу хүрээгээр сонгогдсон цөөн тооны хүмүүсийн үзэл бодол тайлбарыг тасралтгүй давтах ухуулгын гэмээр эргүүлэг эрчимжин байгаа, өрнөдийн нийгмийн үнэлэмж, үндэстэн дамжсан корпорацуудын хэрэглэгчдийн зан төлөвийг төлөвшүүлэх зорилготой олон ангит кино, зугаа цэнгэлийн нэвтрүүлгийн орчуулгын үер нийгмийн оюун ухааныг эзэмдэж байгаа жишээ, тайлбараар нотолж болно.

Эдгээр дарамт шахалтыг тогтоон барих шилдэг арга бол өмчлөл, түүний дотор хэвлэл мэдээллийн хэд хэдэн хэрэгсэл дамнасан өмчлөл нэг гарт төвлөрөхийг хязгаарлах, мөн олон нийтийн өмчлөл бүхий өргөн нэвтрүүлгийн хэрэгсэлд засгийн газар нөлөөлөхөөс хамгаалах хүчтэй эрх мэдэлтэй хараат бус зохицуулагч байгууллага байгуулах явдал юм. Ийм зохицуулагч байгууллагын эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, хараат бус байдлыг нь баталгаажуулахад нам бус харин парламент чухал үүргийг гүйцэтгэж чадна. Нөгөө талаар улс төрийн лидер, намуудын үзэл санаа, үйл бодлогын өрсөлдөөн, төр засагт хандах олон нийтийн санаа бодол, нийгмийн ухамсрын төлөвшил, өөрчлөлтийг ч нэмэн дэлгэрүүлж байж сая парламентын мэдээллийн орон зайн өнөөгийн байдлын ерөнхий дүр зураг гарна. Хэрэв ийм суурь, үндэслэлээс ангид парламентын сэтгүүл зүйг харвал ердөө л УИХ-ын өдрийн тэмдэглэл, гишүүдийн үзэл бодол, эрх ашгаа хамгаалах, нэр хүндээ өргөх “хэрэгсэл” төдий мэтээр ойлгогдох болно.

Мөн парламентын мэдээллийн орон зайд технологийн хөгжил дэвшил, түүний нөлөө түрэлтийн хүч боломжийг ч нэгтгэн харах хэрэгтэй. Өнөөгийн дижитал сэтгүүл зүйг нийгмийн

харилцааны хөгжил дэвшлийн утга чанараар дүгнэвэл мэдээллийн эрэлт, хэрэглээ нь хэрэглэгчийн хайлт хүсэлтийн шууд, төгс хэрэглээнд нийцсэн эрэмбэлэл, тэхдээ бүрэн дүүрэн, цогц эрэмбэлэлийг бий болгосноор тодорхойлогдоно. Шуурхай байх, олон нийтийн санаа бодолд тулгуурлах, тэдний анхаарал сонирхолд үйлчлэх зэрэг мэдээллийн үйлдвэрлэл, түгээлтийн үйл зорилгын зарчим үндсээрээ шинэчлэгдэж, эгшин зуур эрэлтэд нийцсэн эрэмбэлэлийг хэрэглэгчийн хүсэлт хайлтын хариу болгон илгээх, дамжуулах басхүү нэгтгэн байршуулахад орших боллоо. Энэхүү мэдээллийн нийгмийн дэг журам, хэм хэмжээний эхлэл ч өнөө бодитой байгааг олон судлаач, нийтлэлч, мэргэжилтнүүд онцолж, тэр ч хүрээ нөлөөгөөр хавтгай дэлхий, даяарчлал, инновац, сүлжээний нийгэмлэг, хэт хэрэглээний соёл гэсэн ойлголт хүч түрэн, өсөн нэмэгдсээр байгаа билээ. Тэгэхлээр мэдээлэл ба эх сурвалжийн харьцаа, бодит байдлын шалгуур үнэлэмжийн хил зааг улам бүр бүдгэрч хэрэглээ сонголтын давтамж, тоо хэмжээний “үнэ цэнэ” өсөж, сан архивын ач холбогдол нэмэгдэх нь тодорхой. Ийнхүү үйл явдал, баримт асуудлыг сурвалжилдаг, эх сурвалжийг үндэслэн мэдээллийг “бүтээдэг”, сэтгүүлчийн бус харин мэдээллийн сан нөөцийг бүрдүүлэгч, эрэмбэлэгч, ангилагч үүрэг ажил бүхий мэргэжилтний (mediaman) эрин төлөвшиж байна. Сэтгүүл зүйн мэдээллийн мөн чанар хэмээгдэж байсан “тохиолдлын, өөр хоорондоо холбоогүй, цогц бус, цаг үеийн болоод орон зайн үндэслэл шалтгаанаар нэгтгэгддэг” шинж чанарт ч өөрчлөлт гаран, нэгдмэл, уялдаат, зайлшгүй гэсэн өгөгдөл, эрэлтийн (хэрэглэгчийн хайлт, хүсэлт, давтамж) эрэмбэлэл бүхнийг

“заан чиглүүлнэ”. Өөрөөр хэлбэл, хэрэглэгчийн эргэх холбоонд (интерактив чанар) түшиглэсэн мэдээллийн стратеги, харилцааны үйл явц, үр нөлөөг эрхшээж, тэр чанараараа мэдээлэгчээс илүү сүлжээний орчинд байх, орших нь (хэрэглэгч хэрэглэгчдээ мэдээлэгч болох, хэрэглэгч мэдээллийг хүлээх бус харин мэдээлэл нь хэрэглэгчээ олох) харилцааны эрх мэдлийг эзэгнэх болов. Тиймээс мэдээллийг бус харин харилцааг өдөөх, чиглүүлэх, зохион байгуулах нь бүхнээс чухал болжээ.

Уламжлалт сэтгүүл зүй харилцааны орон зайд ноёрхож байсан мэдээллийг бүтээх, түгээх, хянах эрх мэдэл “үнэгүйдэж” харин харилцааны идэвх, өрнөл, чиглэл, хурд нийгмийн оюун санаа, үзэл бодлыг эзэгнэв. Тэхлээр асуудлын гол нь мэдээлэлд бус харилцагсдын чанарт шилжсэн гэсэн үг. Өнөөгийн парламентын сэтгүүлчээс ч мэдээллийн гэхээсээ илүү харилцааны “удирдаач”-ийн ур ухаан, мэдлэг чадварыг шаардаж байна. Гэтэл бидний нийгмийн харилцаа төөрөгдүүлэлт, худал мэдээлэлд автсан, үр нөлөөтэй, бодит шийдэлд хүрсэн үнэлэмж, үзэл бодлын зорилго үгүй хэвээр байна. Энэхүү худал мэдээлэлд дарангуйлагдсан харилцааны эмгэнэлийн шалтгааныг ч эдийн засгийн сул дорой хөгжил түүний “үр жимс” болох ёс суртахуунгүй улс төрийн соёл, түүгээр орших “захиалгат” сэтгүүл зүйтэй холбон хүлээн зөвшөөрөх ёстой.

Үнэхээр манай ОНМХ-ийн улс төрийн мэдээллийн үндсэн агуулга “төрөөр тэтгүүлэх, төрд бүхнийг даатгах, төр бол дэг журам, сайн сайхан бүхнийг тогтоогч, хамгаалагч”, түүнгүйгээр хувь хүн өөрийн хүсэл зорилгодоо хэзээ ч хүрч чадахгүй гэсэн авторитари нийгмийн үзэл, үнэлэмжийг агуулж

байгаа нь хатуу ч гэсэн бодит зүйл болоод байна. Мэдээж хүн ам цөөн, эдийн засгийн хувьд хоцрогдонгуй дэд бүтэц сул хөгжсөн, нийгмийн бүлэг төлөвшөөгүй олон нийтэжсэн улс орны хувьд нэг телевиз, нэг өдөр тутмын сонин гэдэг нөлөөллийн, утгаараа “аварга сүлжээ” гэсэн үг. Тэр бүү хэл нэг нийтлэл эсвэл нэвтрүүлэг олон нийтийн санаа бодлыг эрс өөрчлөх тийм эмзэг, өнгөн, суурь нийгмийн үнэлэмж хүмүүсийн ухамсарт бодитой байна. Үүний нэгэн тодорхой жишээ гэхэд л парламентын сонгуулийн өмнөх нэр дэвшигсэд тойрсон худал гүтгэлэг, доромжлолын зохион байгуулалтат “дайралт” болон улс төрийн намуудын тэтгэмж мөнгөний амлалтаар сонгогчдын санал байр суурийг өөрчилж ирсэн УИХ-ын 2000 оноос хойших болсон сонгуулийг хэлж болно.

Өөрөөр хэлбэл манай нийгэмд бие хүний өөрийгөө дээдлэх, үзэл бодол, эрх ашгаа эрхэмлэх үнэлэмж сул бага байна гэсэн. Ийм байдалд хүргэхэд мэдээллийн хэрэгслийн агуулга, дүгнэлт тайлбарын нэлэнхүй хувийг эзэлж байгаа “төр бүхнийг шийдэх ёстой, шийдэж байна, шийдэх болно” гэсэн үзэл гол шалтгаан болж байна.

Гэтэл орчин үеийн ОНМХ-ийг нийгэм, бүлэг, давхарга, төр засаг, эдийн засгийн тогтолцооны бүхий л эд эсийн харилцаа, “уулзалт”-ын чухал, онцгой “индэр”, харин сэтгүүлчийг тэрхүү үзэл бодлын солилцоо, мэтгэлцээний хөтлөгч хэмээн тодорхойлдог. Тиймээс ч тоон технологи, даяар сүлжээ нь хүний болоод төр, нийгэм хоорондын харилцаанд цоо шинэ дэвшил, өөрчлөлтийг дагуулсан хэмээн үздэг. Үнэхээр ч “тоон технологийн ардчилал” нь төр иргэний харилцааны “ангал” алслалтыг ойртуулсан билээ.

Төрийн байгууллагын хувьд ч нийгэмд бодлого, үйл ажлаа тайлагнан мэдээлэх, иргэд, олон нийтийн санаа бодол, хүсэлтийг мэдэх үүрэг чухал зайлшгүй “чанар” нь болоод байна. Үүнд ч даяар сүлжээг ашиглах нь үр дүнтэй шууд харилцаа, холбоог тогтоох арга зам гэдэг нь ойлгомжтой. Гэтэл Монголын төрийн мэдээллийн сайт нь ихэнх тохиолдолд сурталчилгааны “самбар”, “гоё үзүүлбэр” болоод байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй. Энд иргэн, хэрэглэгч хоорондын бодит, жинхэнэ хэрэглээ, үр дүн үгүйлэгдэж байгаа төдийгүй технологи, сүлжээний өргөн боломжийг хэрэгсэхгүй байгаа дутагдал ноёрхож байгаа юм. Тиймээс мэдээллийн технологийг парламентын харилцааны орчин болгон шинэ төвшинд хүргэж, хэрэглээний идэвх, хэрэглэгчдийн оролцоогоор үр дүнг тооцдог болох нь төрийн алба байгууллагын тэргүүлэх зорилт болох ёстой. Интернэтийн хэрэглээ өсөж, мэдээллийн сан нөөц өргөжиж, архив, хайлтын хэрэглээ нэмэгдэж буй энэ цаг үед хэрэглэгч хоорондын харилцаа, эрэлтэд чиглэсэн, тэдний үзэл хүсэлтийг тусгасан шийдвэр бодлогыг дэмжих нь төрийн зайлшгүй хийх ёстой үйл хэрэг болой. Ер нь төрийн бодлогод иргэдийн хүсэл, эрх ашгийг тусгах нь нийгэмд ч, хувь хүнд ч, албан тушаалтанд ч үр ашигтай харилцаа, эргэх холбоог тогтоох нэг гол хүчин зүйл юм. Бүр XIX зуунд парламентат ёс төлөвшин байсан цаг үед Английн хэвлэл Европын өөр ямар ч улсын сэтгүүл зүйгээс илүүтэйгээр олон нийтийн санал бодлыг илэрхийлэгч буюу өнөөдрийн үнэлэлт шалгуураар нийгмийн харилцааны “лидер” индэр байсан юм. Лорд Росбери нэгэнтээ: «Английн хэвлэл нэг талаас төрийн зүтгэлтнүүд биднийг удирдаж, нөгөө талаас бидэнд улс үндэстний үзэл бодол, хүсэл

эрмэлзлийг хүргэж байна. Хэрэв хэвлэл өөрийн энэ хоёр чухал үүргийг гүйцэтгэхгүй байвал хүлээсэн хүндэтгэлээ алдах ёстой» гэсэн байдаг. Үнэхээр энэ үеийн ч Их Британийн хэвлэл шиг ард түмнийхээ хүндэтгэлийг хүлээсэн хэвлэл үгүй билээ. Тэгээд ч английн сонинууд үнэн бодит баримт дамжуулахыг эрхэмлэдэг, мэдээлэл сайтай байдаг учир англи төдийгүй, европчуудын амьдралд чухал нөлөө үзүүлсээр иржээ хэмээн түүхчид тэмдэглэсэн байх юм.

Сэтгүүл зүй нь эрх мэдлийн хуваарилалтын тогтолцоонд шууд, эрх зүйн бүрэн утга хүчин төгөлдөр байдлаар оролцдоггүй ч парламентат ёсны үндэс суурь болсон хууль дээдлэх нийгмийн эрхзүйн ухамсрыг төлөвшүүлэгч гэдэг утгаараа хуулиар тогтоогдсон хэм хэмжээнд олон нийтийн санаа бодлын эерэг, сөрөг хандлага байр суурийг бий болгох, хэрэгжилтэд нь нөлөө үзүүлэх (нийгмийн амьдралд нийцэж буйг нь дэмжих, үгүйг нь шүүмжлэх) шинэ хэм хэмжээ тогтоох санааг нийгмийн хүрээнд өдөөх гэсэн үүрэг, хариуцлагаараа хангадаг. Өөрөөр хэлбэл хуулийн эхлэлээс, түүний хэрэгжилт, өөрчлөлт төгсөл хүртэл сэтгүүл зүйн нөлөө оролцоо нь ямар эрх зүйн хэм хэмжээ хэрэгтэй байна вэ, нэгэнт хүчин төгөлдөр болсон үед юу нь зөв байж, аль нь амьдралд нийцэхгүй байгаа вэ, хэрхэн өөрчилж, сайжруулах вэ гэдэг нийгэм, олон нийтийн санаа бодол, хандлагыг чиглүүлэн төлөвшүүлж, шинэчилж байдаг “харилцаа” гэсэн үг. Тэгээд ч төрийн засаглалын хуваарилалт, хууль дээдлэн зарчмын үүднээс эрх зүйн үндэс нь ард нийтийн эрх мэдэл байдаг бөгөөд энэхүү “хүч шалтгаан”-ыг бодит оршихуйн зайлшгүй чанар болоод илрэл нь үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, үзэл бодолтой

байх эрх чөлөө түүний нийгмийн тогтолцоо болсон сэтгүүл зүй билээ. Парламентын сэтгүүл зүй нь ч дээрх үүрэг, нөлөөний тэргүүлэгч байр суурь бүхий мэдээлэл харилцааны орон зай, индэр нь байх ёстой. Тодруулбал парламентын сэтгүүл зүйг хууль, эрх-зүйн хэм хэмжээг тогтоох, төлөвшүүлэх, шинэчлэхэд оролцдог, түүгээрээ бусад сэтгүүл зүйгээс (эдийн засгийн, улс төрийн, спортын сэтгүүл зүй гэх мэт) анги ялгаатай хэмээн үзэх бүрэн үндэслэлтэй. Тэгээд ч парламентын сэтгүүл зүйн түүх нь Английн парламент ба хаан хоорондын тэмцэл, зөрчлийн үеэс (1640 он) эхэлсэн ба өдгөө хүртэл хэвлэлийн тусгайлсан хууль үгүй, татвар төлөгчийн мөнгийг Засгийн газрын аливаа зохион байгуулалттай мэдээлэл харилцааны үйл ажиллагаа, сурталчилгаанд зарцуулахыг хориглодог нь үг хэлэх, үзэл бодолтой байх нийгмийн эрх мэдлийг баталгаажуулан хэрэг юм. Үнэхээр ч дөрөв дэх эрх мэдэл хэмээн хүлээн зөвшөөрөгдөх үндэс бол сэтгүүл зүй нь парламент, төр засаг, шүүхийн аливаа нөлөө, дарамт цагдан хяналтаас хараат бус, бие даасан, мэргэжлийн байх зарчимд оршино. Сэтгүүлчийн эрх, нэр төр, ёс зүй нь мэргэжлийн хэмээн үнэлэгдэх гол шалгуур болоод олон нийтийн өмнө хүлээсэн хариуцлагын эцсийн зогсоол нь нийгмийн бодит (ухуулга, сурталчилгаа биш) харилцаа байх, хүний төрөлх чанараар (үзэл бодолтой байх,

түүнийгээ илэрхийлэх) нөхцөлдсөн нөлөө эрх ашигт оршино. Тиймээс бодит үнэнийг мэдээлэх, эх сурвалжаа нуух, үзэл суртлаас ангид байх, нийгмийн эрх ашгийг тэргүүнд тавих, хүний төрөлх эрхэд үл халдах, хүнлэг байх зарчим нь парламентын сэтгүүл зүйд онцгой чухал мэргэжлийн шалгуур болно. Хэрвээ дээрх зарчим алдагдвал сэтгүүл зүйн төдийгүй парламентат ёсны мөн чанар үгүй болж, ардчиллын бодит байдалд аюул учирна. Мэдээж энэ бүхний үндэс болсон хүний эрх, ард нийтийн эрх ашиг, хуулиар зохицуулагддаг зохист, хүнлэг нийгмийн харилцаа хоосон үзэл суртал болж, эрх мэдэлтний дарангуйлал тогтоно.

Парламентыг хяналттай байлгах нь мэдээллийн нээлттэй орчин, ил тод байдлаар, хууль дээдлэх зарчим нь мэдээллээр бий болсон олон нийтийн ухамсар, сэтгэл зүйн төлөвшлөөр, хүний үзэл бодолтой байх төрөлх эрх нь хууль тогтоох, хэрэгжүүлэх үйл явцад хараат бус, нөлөөлөл үгүй “оролцох” парламентын сэтгүүл зүйгээр бодит зүйл болон төлөвшинө

Парламентыг хяналттай байлгах нь мэдээллийн нээлттэй орчин, ил тод байдлаар, хууль дээдлэх зарчим нь мэдээллээр бий болсон олон нийтийн ухамсар, сэтгэл зүйн төлөвшлөөр, хүний үзэл бодолтой байх төрөлх эрх нь хууль тогтоох, хэрэгжүүлэх үйл явцад хараат бус, нөлөөлөл үгүй “оролцох” парламентын сэтгүүл зүйгээр бодит зүйл болон төлөвшинө.

Мэдээж парламентын сэтгүүл зүйд нийгэм цаг үеэ мэдэх, сонирхох мэдээллийн эрэлт хэрэгцээнд үйлчлэх, олон нийтийн хэлэлцүүлэг, санаа бодлыг өдөөх, чиглүүлэх үүрэг хариуцлага, төрийн бодлого үйл ажиллагааг хянах үндсэн “чанар” байх ёстой. Мэдээллийг сонирхолтой, олон нийтийн санаа бодолд тулгуурлан, нийгэм цаг

үеийн үйл явдал, асуудлыг тусгах нь нөлөө, эрх мэдэл бүхий байхын үндэс юм. Тэгээд ч бодит харилцаа бодит эрх мэдлийг хадгалдаг гэдэг. Сэтгүүл зүй ч нийгмийн харилцаа байхын учир хүний гадаад орчноо (нийгэм, парламентад юу болж байна) мэдэх, бүхнийг сонирхох, өөр хоорондоо харилцан (төрийн бодлого үйл ажиллагааг шүүмжлэх, эсвэл дэмжих) нийгмийн дэг журам, хэм хэмжээг төлөвшүүлэх (парламентат, хууль дээдлэх ёс) гэсэн үүрэг, “ачаа”-г тээж байж сая нөлөө, эрх мэдлээ тогтооно. Үүний баталгаа, мөрдлөг нь ч мэргэжлийн байх гэдгийг өмнө тодотгосон.

УИХ-ын ч хууль тогтоох эрх мэдэл нь ч зөвхөн хууль батлах ажлаар хязгаарлагдахгүй төдийгүй ерөөс гол үндсэн үүрэг нь биш гэж болно. Энд нийгмийн хөгжил өөрчлөлт, хүний сайн сайхан, улс орны амьдралд ямар ашиг тус, эерэг үр дагавар бий болгов гэдэг парламентын гол үндсэн “ачаа” гэдгийг дахин онцлов. Хууль батлах гэдэг ч зөвхөн УИХ-ын хуралдаан, гишүүдийн оролцоогоор хэмжигдэхгүй бөгөөд иргэд сонгогчдын хүлээлт, дэмжлэг, сахин эрхэмлэх ухамсар, итгэл үнэмшил бүхнээс чухал аа. Мэдээж энэхүү парламентын үүрэг хариуцлагын түвшинд сэтгүүл зүйн нөлөө, оролцоо бодитой байхын сацуу хууль дээдлэх нийгмийн ухамсар төлөвшин тогтнож, ардчилал, зах зээлийн тогтолцоо бодит зүйл болоход шийдвэрлэгч хүчин зүйл болно.

Өөр нэгэн парламентын сэтгүүл зүйн нийгэмд үзүүлэх чухал нөлөө, оршин буй эрх мэдэл нь үзэл бодлын эрх чөлөөг хамгаалагч төдийгүй түүний зөв, үнэн, голч чанар, үнэ цэнтэй байх байр суурийг тогтоогч, төлөвшүүлэгч байхад оршино. Хувь хүний үзэл бодолтой байх үзэл бодлоо илэрхийлэх,

үнэнийг мэдэх гэсэн суурь, төрөлх эрхийг хангахад хууль тогтоогчдын бодлого байр суурийг бодит үнэнээр хүргэх сэтгүүл зүйн үүрэг чухал болно.

Тиймээс нийгмийн харилцаанд хэрэгслийн (интернэт) нөлөө, давамгайлал тэргүүлэх болсон өнөө үед мэдээлэл авах, мэдэх эрх, үүрэг хариуцлагыг чөлөөт хэвлэлийн үзэл номлолын хүрээнд онцлох эрэлт зайлшгүй бий болсон. Үүнийг ч нийгмийн өмнө хариуцлага хүлээдэг сэтгүүл зүйн олон үзэл тайлбар, номлол гарснаар жишээ татан нотолж болно. Тиймээс ч 1947 оны Р.Хатчинсын толгойлсон комиссын “Чөлөөт болоод хариуцлагатай сэтгүүл зүй”-н тухай дэлгэрэнгүй тайлангийн дүгнэлтэд “...бүхий л цаг үед ямар ч нөхцөл тохиолдолд чөлөөт хэвлэлийн орши-хуйн нийгмийн үнэт зүйл нь үзэл суртлаас илүүтэй бодит хэрэглээ, ахуйтай холбоотой байсан”¹¹ гэж тодотгожээ.

Өөр нэгэн парламентын сэтгүүл зүйн хөгжил, төлөвшлийг тодорхойлох асуудалд хуралдааны мэдээллийг авах, түгээх, хянах зохицуулалт орно. Эцсийн эцэст парламентад болж буй үйл явдал, мэтгэлцээн, гишүүдийн үзэл бодлын зөрчлийн тухай олон нийтэд хүргэх нь сэтгүүл зүйн гол ажил билээ. Тиймээс ч мэдээллийн хяналт хязгаарлалтын хүрээ, ял шийтгэл, далд цагдан хяналт нь парламентын сэтгүүл зүйн цаашилбал, улс төрийн мэдээллийн орон зайд сөргөөр нөлөөлдөг. Хүний эрхийн нийтлэг конвенц, тэдгээртэй холбоотой хууль тогтоомжид зааснаар үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхэд тавих аливаа хязгаарлалт гурван сорилтыг давах ёстой ба үүнд а) “хуулиар заасан” байх; б) үндэсний аюулгүй байдал эсвэл бусдын эрх, нэр хүндийг хамгаалах гэх мэт зорилгын хүрээнд “ардчилсан нийгэмд шаардлагатай” гэж үзэхүйц

байх; в) уг зорилгыг хангах хэрэгцээтэй “хувь тэнцүү” байх эдгээр болно. Парламентын гишүүдийн талаар ярьж, бичиж болох зүйлсийг хязгаарлахад ашигладаг хамгийн нийтлэг шалгуур нь нэр хүндэд халдах буюу “гүтгэх”-тэй холбоотой байдаг. Улс төрч олны дунд үүрэг хүлээдэг тул энгийн хувь хүнтэй харьцуулахад олон нийтийн хяналтад илүү нээлттэй байх ёстой, илүү өргөн хүрээний санал, шүүмжлэлд тэвчээртэй ханддаг байх ёстой гэдгийг ихэнх ардчилсан оронд хүлээн зөвшөөрсөн байдаг. Энэ ойлголтыг үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний талаарх олон улсын хууль тогтоомжид ч баталгаажуулсан байдаг. Гэвч зарим оронд улс төрчдийн талаар хэвлэл мэдээллээр мэдээлэх хүрээг шаардлагагүй зүйл заалтаар хязгаарласаар байна. Ялангуяа эрүүгийн хуульдаа энэ шугамыг давсан сэтгүүлчийг хорих хүртэл шийтгэлтэй улс оронд энэ нь бүр ч боогдуулсан шинжтэй болно. Зарим парламент шүүмжлэлийг хязгаарлах, алдагдсан мэдээллийг нийтэлсэн сэтгүүлчийг шийтгэхэд ашигладаг заалтуудыг хүчингүй болгосон. Сэтгүүлчдийн мэдээлэх, шүүмжлэх хууль ёсны эрхийг боогдуулахад ашигладаг бусад аргын дотор парламентыг сурвалжлах, мэдээлэх эрхийг нь цуцлах явдал багтана. Үүнтэй холбогдуулан 2003 оны хоёрдугаар сард хуралдсан Хамтын нөхөрлөлийн орнуудын парламентын холбооны (ХНОПХ) судалгааны хэсгийн “Парламент ба хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл” гэсэн тайланг дурдах нь зүйтэй. Тайлангийн зөвлөмжөөс заримыг нь дурдвал: (6.2) гишүүд парламентыг байгууллагынх нь хувьд буюу түүний гишүүдийг зүгээр л шүүмжилсний төлөө парламентын нэр хүндийг доромжилсон хэмээн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл болон бусдыг шийтгэдэг хууль тогтоом-

жийг хүчингүй болгох, журмаа эргэн харах буюу уламжлалт эрх мэдлээсээ олон нийтийн өмнө татгалзах ёстой. (6.3) Алдаатай мэдээлэх нь парламентыг үл хүндэтгэсэн явдал гэж тооцогдох ёсгүй. Парламентын чиг үүргээ хэрэгжүүлэх чадварт хөндлөнгөөс нөлөөлсөн ноцтой тохиолдлыг л тийм зөрчил гэж үзвэл зохино. (8.2) Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд сурвалжлах эрх олгох асуудлыг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл өөрсдөө тодорхойлбол зохино. Парламент журам зөрчсөн эсвэл ямар нэг хэлбэрээр парламентын ажиллагааг алдагдуулсан хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн төлөөлөгчдийн сурвалжлах эрхийг цуцлах эрхээ хадгалж үлдэх нь зүйтэй. (9.2) Үг хэлэх эрх чөлөөг хорьж хязгаарласан эрүүгийн хуулийг ... хүчингүй болговол зохино. Эдгээр зөвлөмж дээр сэтгүүлчийн эх сурвалжаа нэрлэхээс татгалзах эрхийн талаар дурдсан гүтгэлгийн тухай 19 дүгээр заалтын зарчмыг нэмж болох юм. “Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний баталгаа нь сэтгүүлч болон олон нийтийн эрх ашгийн үүднээс мэдээлэл түгээж буй бусад этгээдэд нууц эх сурвалжийнхаа нэрийг дэлгэхээс татгалзах эрх олгож байгаа нь тогтсон практик юм”.

Энэхүү зөвлөмж, туршлагын зорилго нь нийгэмд харилцааны нээлттэй, ил тод, аливаа хяналт, хязгаарлалт үгүй хэм хэмжээг бий болгосноор үр нөлөө, үнэ цэн бүхий мэдээллийн орчин төлөвшдөгт оршино. Өөрөөр хэлбэл, нийгмийн бүхий л төвшний хөгжил дэвшлийн жам ёсны нөхцөл боломжийг нээх, түүний саад болж буй сорилт, бэрхшээлийг даван туулах бодлого, гаргалгааг дэвшүүлэх нь парламентын үүрэг байдаг нь сэтгүүл зүйд мэдээллийн эх сурвалжийн нээлттэй орчныг бүрдүүлснээр тодор-

хойлогдоно гэсэн үг. Ийнхүү тодотгохын шалтгаан нь парламентын сэтгүүл зүйн онцлогт байгаа юм.

Юуны өмнө парламент бол нийгмийн бүх бүлэг, давхаргын төлөөлөл гэдэг утгаараа тэднээс сонгогдон шалгарсан элит, “бага ард түмэн” юм. Гэхдээ энэ нь бусдаас илүү эрх мэдэл, ухаан мэдлэг, туршлагатай гэсэн үг биш бөгөөд харин нийгмийн амьдрал, харилцааг зохицуулах шуурхай, үр ашигтай, “том эрх ашиг”-т үйлчлэх, түүнийг хамгаалах боломж хийгээд үүрэгтэй тогтолцоо хэмээн үзэх учиртай. Тиймээс парламентын шийдвэр “их ард түмэн”-дээ нээлттэй, харилцан, холбоотой, тайлагнадаг байх ёстой. Тэхлээр парламентын хэлэлцүүлэг, шийдвэр хуралдаанаар өрнөдөг бол, “их ард түмэн”-ийх сэтгүүл зүйгээр үргэлжилдэг. Товчоор хэлбэл “их ард түмэн”-ий хуралдаан нь парламентын сэтгүүл зүйн хүрээнд өрнөдөг гэсэн үг.

Нөгөө талаар парламентын бодлого, шийдвэр нь олон нийтийн санаа бодлын хүлээлтээр эхэлж, түүнд нөлөөлөхүйц хууль эрхзүйн хэм хэмжээг тогтоон, улмаар тэдний амьдрал ахуйд хэрэгжсэнээр сая бодит зүйл болдог. Парламентын нэр хүнд, байр суурь ч нэг талаас нийгэм иргэдийн үзэл санааны лидер хэмээн хүлээн зөвшөөрөгдөх нөгөө талаас улс хөгжил дэвшлийн үйл хэргийн зөв дэг журам, хэм хэмжээний “жор”-ыг тогтоосноор тодорхойлогдоно. Мэдээж энэхүү хууль тогтоох байгууллагын үндсэн “ажил”-ын гол хэрэгжилт нь мэдээлэл, харилцааны орчин, сэтгүүл зүй болох нь ойлгомжтой. Гэхдээ хэвлэл мэдээллийнхэнд таалагдах, олон нийтийн анхаарлыг татах, содон “ер бус”-ын мэдэгдэл хийх зэрэг хэтрүүлэл, туйлшралаас ангид байх нь ойлгомжтой.

Өөр нэгэн парламентын сэтгүүл зүйн онцлог нь хуулийн төсөл, шийдвэр, тогтоолын тухай мэдээллийн орчин байдаг оршино. Тиймээс сэтгүүлч цаг хугацаа, асуудлын дараалал, шийдвэрийн эцсийн үр дүнгийн “хүлээлт”-ийн орчинд мэдээлэл олж, түгээдэг өвөрмөц нөхцөлд ажилладаг. Үнэхээр ч олон нийтийн хүлээлт, хүсэлт болсон шийдвэр удах, хугацаа алдах, өөр агуулгаар эцэслэгдэх, эсвэл дараалал нь хойшлогдох зэрэг бэрхшээл тохиолдол байнга давтагддаг нь парламентын сэтгүүлчийн том “зовлон” билээ. Нөгөө талаар гишүүн бүр хууль тогтоолыг өөрийнхөөрөө тайлбарладаг, өөрийн ажлын үр дүн болгон төөрөгдүүлдэг, нийгмийн хүсэн хүлээсэн маргаан мэтгэлцээнтэй хурц асуудлаас зугтдаг, “тойрдог”, бусдадаа нялзаадаг зэрэг зохист бус үйлдэл нь парламентын мэдээллийн үнэ цэнийг бууруулдаг гэм буй. Үүний шалтгаан нь парламент хэмээх байгууллага нь хамтын, олонхын шийдвэртээ бат ноттой, нэгэн үзэл хандлага бүхий байснаар бодит үнэн мэдээлэл хүргэх сэтгүүлчийн үүргийн эх сурвалжийн ч, баримт, дүгнэлтийн ч боломж нөхцөлийг бүрдүүлдэгт байгаа юм. Түүнчлэн гишүүдийн улс, нийгмийн эрх ашгийг бус харин нам хүчин, цаашилбал, эдийн засаг санхүүгийн бүлэглэлийн сонирхлыг илэрхийлэх далд санаа бодол, сонгогдсон “тойрог”-оо тэтгэх гэсэн хэт популист амлалтад автах, улс төрийн “оноо авах”, гүйцэтгэх засаглалын ажилд оролцох, түүний өмнөөс тайлбар дүгнэлт хийх, эсвэл сайдаар хүсэл зорилгоо хамгаалуулах, буруу алдаатай бүхнийг засгийн газартай холбон буруу ташаа мэдээлэл өгөх гээд олон гэм бий.

Нэн ялангуяа Монголын нийгмийн хувьд бүгд найрамдах, парламентын засаглалын уламжлал, түүх

бага, хүчтэй удирдагч тойрсон зөвшилцөл, “нам нийлж, сэм хуйвалдах” улс төрийн соёл давамгайлсан үндэстний зан сэтгэлгээ бүхий байгаа нь хууль тогтоох байгууллагын ч, сэтгүүл зүйн ч гол сорилт алдааны шалтгаан болж байна. Тиймээс парламентын мэдээллийн орон зайд эрх мэдэл, хөрөнгө санхүүгийн явцуу бүлэглэлийн эрх ашгийг хамгаалсан, “төрийг бурханчлан дээдэлсэн, төрд бүхнээ даатгасан” үг яриа, тайлбар тасрахгүй байгаагийн зэрэгцээ нийгэмд үл хүлээн зөвшөөрөгдөх шийдвэр үйл явц олон арван жил ужгирсаар улмаар ерөнхийлөгчийн засаглалыг дэмжих олон нийтийн санаа бодол хүч түрэн төлөвшиж байгаа нь нууц биш ээ. Олон нийтийн санаа бодолд нэр хүн байр сууриа алдах нь парламентын ч, сэтгүүл зүйн ч өнөөгийн тулгамдсан гол асуудал мөн.

Олон нийтийн санаа бодол (ОНСБ) нь тодорхой нэг үзэл санаа, байр суурийн тухайд бус харин тэдгээрийн эрэмбэлэл, ангилал байдаг. Олон нийтийн санаа бодолд нөлөөлнө, чиглүүлнэ гэдэг ч эрэмбэ ангиллыг өөрчилнө, шинэчилнэ гэсэн үг. Үүнийг Принстоны профессор Х.Чайлдс 40 гаруй тодорхойлолтыг судлан үзээд Х.Бойлын “ОНСБ бол ямар нэгэн зүйлийн нэршил (бодит зүйл) биш харин тэдгээрийн эрэмбэлэл юм” гэснийг хүлээн зөвшөөрсөн нь нэлээд зөв ончтой юм.¹² гэсэн байх юм. Тэгэхлээр Монголын олон нийтийн санаа бодолд парламентын засаглалыг ерөнхийлөгчийнхөөр солих, өөрчлөх “хөдөлгөөн” идэвхжиж буй нь онцгой анхаарал татаж буй үзэгдэл мөн.

Түүнчлэн олон нийт нь тодорхой сонирхол, асуудлын хүрээнд нэгтгэгдсэн хүмүүсийн бүлэглэл, нэгдэл буюу тухайлбал сонгогчид улс төрийн намын дэмжигчид, хувьцаа эзэмшиг-

чид, оршин суугчид эсвэл хэрэглэгчид байдаг. Бүлэглэл, хүрээ бүр тодорхой асуудлаар тодруулбал парламентын бодлого шийдвэр, гишүүдийн нэр төр, үнэт цаасны үнэ, шинэ барилга байгууламж, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн гээд нэгддэг. Санаа бодол нь асуудлын нөгөө тал болох тодорхой юм үзэгдлийн талаарх хандлага болно. Хандлага нь илүү өргөн хүрээнд нөлөө бүхий болохын хирээр санаа бодол, цаашилбал үйлдэл, үйл хэрэг болдог. Эндээс үзэхэд ОНСБ нь ямар нэгэн үзэгдэл, үйл явдлын талаарх хэсэг хүний үзэл хандлага, байр суурийн нийгмийн тодорхой бүлэг хүрээнд үзүүлж буй үр нөлөө юм. Нөгөө талаар ОНСБ нь хувь хүний амьдрал ахуйн бүх хүрээ, орон зай, үйл явдал, асуудал бүрт хандлага, байр суурийнх нь шалгуур, шүүлтүүр болж хүлээн зөвшөөрөгдөх эсэхээ тодорхойлдог лужин юм. Э.Бернейс ОНСБ-ыг “өөрчлөгдөн шинэчлэгдэгч, тодорхойгүй чанартай бүлэг хүрээний төсөөлөл эргэцүүллийг багтаасан нэр томьёо”¹³ гэсэн нь ч нөхцөл орчин, цаг үеэ даган хувьсдаг чанарыг нь онцолсон хэрэг. Мөн харилцааны нэр хүндтэй онолч Х.Лассуэл ч “ОНСБ бол бүхэнд нэвчигч, идэвхтэй чанартай”¹⁴ гэж тодорхойлсон нь энэхүү боломж “хүч”-ийг парламентын үр нөлөөлтэй мэдээллийн орчныг төлөвшүүлэх, зорилгоо болгохын шалтгааныг өгүүлсэн хэрэг.

Нөгөө талаас хэрвээ нийгмийн сонирхол үгүй бол ямар ч баримт үзэл санаа ОНСБ-ын анхаарлын төвд хүрэхгүй бөгөөд бүр хүчлэн тодотгосон ч үр нөлөө үгүй болох нь тодорхой. Тэгэхлээр ОНСБ нь ямар нэгэн хий хоосон түгээмэл эрмэлзэл догдлол эсвэл элдэв янзын тоо баримт агуулсан статистик зохиомж аль аль нь биш болно. ОНСБ нь нийгмийн бодит нөлөө,

идэвх бүхий бүлэг хүрээг нэгтгэсэн идэвх, эрх мэдлийн тэмүүлэл, хүсэл бөгөөд тэр ч чанар, нөлөөгөөрөө төрийн бүтэц, тогтолцоонд нөлөөлдөг хүчин зүйл болно. Энэ утгаараа ч ОНСБ нь зүгээр нэг хувь хүмүүсийн санаа бодлын энгийн цуглуулга биш “нийгэмч” ахуй, бэлгэдэл, сэтгэлзүйн илэрхийлэл, тэдгээрийн идэвх, эрх мэдлийн нэгдэл болно. Тиймээс ч нийгмийн дэмжлэг гэдэг нь тухайн асуудал, санаа бодлыг хүлээн авч, үнэлэн дүгнэх зөвшилцөл ойлголцлын орчны “шалгуур” гэж болно.

ОНСБ-ын талаарх хувь хүний үнэлэлт дүгнэлтэд тухайн үйл явдал асуудлын мөн чанар агуулгаас илүү ОНМХ-ийн байр суурь, тайлбар нөлөөтэй байдаг нь “гуравдагч гэрчийн оролцоо” буюу бусдын хандлага үг яриаг чухалчилдаг зан сэтгэхүйтэй холбоотой. Ийм жишээ ч төрийн бодлогын чиг хандлага (халамж, тэтгэмжийг хэнд өгөх), үйл ажиллагааны зорилго (ядуу, амьжиргааны төвшин бага иргэдийг татах) шийдвэр (зорилтот бүлэгт хүүхдийн мөнгө үргэлжлүүлэн өгөх) зэрэг асуудлын талаарх ОНСБ-ын нөлөөллийн хүрээнд байдаг. Өөрөөр хэлбэл, гуравдагч гэрчийн нөлөө нь хэдийгээр илэрхийлэл, ойлгоцын “агуулга чанар”-тай ч бодит байдалд зан сэтгэхүйн төвшинд хүрдэг болно.

Энэ бүхнээс дүгнэхэд мэдээллийн болон нийгмийн дэмжлэг нь олон нийтийн идэвх оролцоог нэмэгдүүлдэг хүчин зүйл бөгөөд хэрэв нэгдэл зохицол нь бүрдвээс санаанд оромгүй энгийн өдөөлт ч ер бусын нөлөө өөрчлөлтийг дагуулдаг. Тиймээс хэрэв тухайн асуудалд хандах ОНСБ-ын “агуулга” хүчтэй тогтвортой байсан ч нийгмийн дэмжлэг, идэвх үгүй бол мэдээллийн довтолгоо нөлөөгөөр өөрчлөгдөх боломжтой. ОНСБ нь хүн хоорондын, олон нийтийн гээд бүхий л

харилцааны төвшинд янз бүрийн асуудлаарх бүлэг, хүрээ бүрийн нийгэмч үйл явцын үр дүнд бий болдог зүйл юм. Тэгээд ч хамтач бодол төсөөлөл нь бүх нийтийн үйлд хүргэдэг зүй тогтол нь ОНСБ-ын мөн чанар билээ.

Эцэст нь тэмдэглэхэд парламент нь нийгмийн оюун санааны лидер байх ингэхдээ бүхий олноор хүлээн хүлээн зөвшөөрөгдсөн дэг журам түүний хэм хэмжээг улс орон, үндэстний хөгжлийн зөв зорилгод чиглүүлснээр сая эрх мэдлийнхээ баталгаа, үнэ цэнийг бодит зүйл болгох жам ёсны мөн чанартайг онцлохын сацуу энэхүү том үүргийг хэрэгжүүлэгч гол тулгуур нь мэдээллийн нээлттэй орчин болохыг дахин тодотгож байна.

Эшлэл

- ¹ Lasswell.H The structure and Function., NY. 1948 p.16
- ² Всемирная история. Эпоха Английской революции. Минск. 1996. т.13. с.204-205.
- ³ Чимид.Б. Төр, нам, эрх зүйн шинэтгэлийн эгзэгтэй асуудал. Нэгдүгээр дэвтэр. 2008. УБ.92 тал
- ⁴ Бямбаа Л. “Хараат бус шүүхийн тогтолцоо, эрх зүйн төлөвшил” илтгэл 2008.
- ⁵ Ардчилсан сонгууль, хэвлэл мэдээлэл. Цуврал №2. УБ. “Глоб интернэшнл” ТББ. 2001. х.10.
- ⁶ Мөн тэнд. х.55.
- ⁷ Свободная и ответственная пресса М. 2005. стр. 49
- ⁸ Ср. Уэбстер Теории информационного общества. М., 2004, стр 179
- ⁹ Мөн бүтээл. стр 223
- ¹⁰ K.Kumar “Holding the Middle Ground., L. 1977. P.231
- ¹¹ Свободная и ответственная пресса. Общ доклад о масс коммуникаций ., М. 2005., стр 116
- ¹² Harwood. L. Childs Public opinion: Nature, Formation Role, Prinston 1965, p.15

³ Edward L. Bernays Crystallizing Public Opinion., NY. 1961.p 61

⁴ Harold D.Lasswell. Propaganda Technique NY 1927., p 223

Ашигласан бүтээлийн жагсаалт

1. Ардчилсан сонгууль, хэвлэл мэдээлэл. Цуврал №2. УБ. “Глоб интернэшнл” ТББ. 2001.
2. Бямбаа Л. “Хараат бус шүүхийн тогтолцоо, эрх зүйн төлөвшил” илтгэл. 2008.
3. Чимид.Б. Төр, нам, эрх зүйн шинэтгэлийн эгзэгтэй асуудал. Нэгдүгээр дэвтэр. УБ. 2008.
4. Всемирная история. Эпоха Английской революции. Минск. 1996.
5. Свободная и ответственная пресса. Общ доклад о масс коммуникаций., М. 2005.
6. Ср. Уэбстер Теории информационного общества. М. 2004.
7. Edward L. Bernays Crystallizing Public Opinion., NY. 1961.
8. Harwood. L. Childs Public opinion: Nature, Formation Role, Prinston 1965.
9. Harold Lasswell. Propaganda Technique NY 1927.
10. Kumar.K. “Holding the Middle Ground. L. 1977.

11. Lasswell.H The structure and Function., NY. 1948.

Summary

Journalism does not directly and fully participate in the system of distribution of power, but as a builder of the social legal consciousness of the rule of law, which is the basis of parliamentary systems. It creates a positive and negative public opinion in the norms established by law and influences of its implementation. It provides a role and responsibility to inculcate in society the idea of setting new norms. There is every reason to believe that parliamentary journalism is different from other types of journalism (economic, political, sports journalism, etc.) in that it participates in the establishment, formation, and updating of laws and regulations.

Parliamentary journalism must have the basic “qualities” of being aware of the times, of serving the needs of the information of interest, of being responsible for stimulating and directing public debate, and of overseeing public policy. Even nowadays Mongolian parliamentary journalists are required to have the skills and knowledge of a “leader” of communication rather than information.